

Alytaus rajono teritorinis veiksmų planas skurdui ir socialinei atskirčiai mažinti

Trumpa padėties rajone apžvalga

Geografiniai duomenys:

Alytaus rajonas išsidėstęs abipus Nemuno. Rajono teritorijos plotas - 1410 km². Teritorija padalinta į 11 seniūnijų. Rajono administracinis centras - Alytaus mieste.

Alytaus rajone gana daug miškų ir ežerų. Vertingiausi rajono kraštovaizdžiai yra Dzūkijos nacionaliniame parke, Metelių ir Nemuno kilpų regioniniuose parkuose, Alytaus istoriniame draustinyje. Rajono vandenys sudaro tankų upių ir ežerų tinklą. Rajone yra daugiau kaip 70 ežerų. Didžiausi iš jų - Žuvintas ir Didžiulis. Žuvinto ežere buvo įsteigtas pirmasis Lietuvoje paukščių rezervatas. Nemuno baseino ežeruose gausu žuvų. Vandens keliais turistai, keliaujantys baidarėmis ar valtimis, gali plaukti per visą Lietuvą iki pat Baltijos jūros.

Demografinė padėtis

Metai	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Gyventojų viso	32644	32416	32096	32168	32086	31775	31420
Darbingo amžiaus	16020	16304	16547	16965	17357	17513	17670
Darbingo amžiaus dalis	0,49	0,50	0,52	0,53	0,54	0,55	0,56

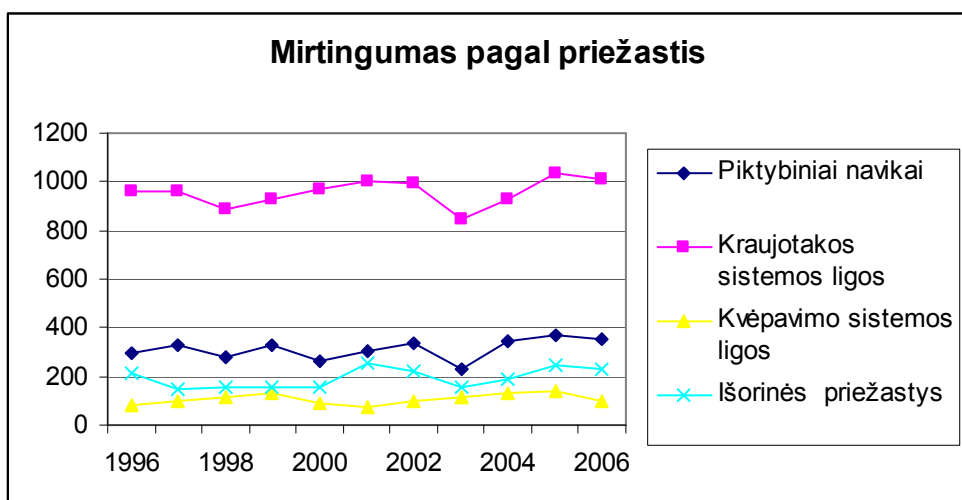
2006 metais Alytaus rajone gyveno 31775 žmonės, iš jų 49 proc. vyrų ir 51 moterų. Darbingo amžiaus gyventojai sudaro daugiau negu pusę visų rajono gyventojų. Darbingo amžiaus gyventojų dalis didėja ir absoliučiai ir santykinai. Nuo 2000 metų ji išaugo 7 proc. nuo 49 iki 56 proc. Tokį darbingo žmonių gyventojų dalies augimą daugiausia lėmė vaikų ir pensinio amžiaus gyventojų mažėjimas, ir darbingo amžiaus žmonių skaičiaus didėjimas.

Alytaus rajonas yra vienas iš kaimiškiausių rajonų Lietuvoje. Kaime gyvena 89 proc. visų gyventojų. Mažesnė miestų gyventojų dalis yra Vilniaus ir Panevėžio rajonuose. Rajone yra tik dvi miesto ir virš 400 kaimo gyvenviečių. Daugiau negu dešimtmetį miesto ir kaimo gyventojų santykis Alytaus rajone beveik nekinta: kaime ir mieste žmonių skaičius mažėja, tačiau vienodu tempu.

Gimstamumas, mirtingumas migracija

Alytaus rajone gimstamumo rodikliai ir jų kitimo tendencijos yra labai panašios kaip ir Lietuvoje. Gimusių vaikų skaičius sparčiai mažėjo. Per metus gimusių kūdikių skaičius sumažėjo maždaug trečdaliu nuo 350 gimusiųjų 1994 metais iki 261 kūdikių 2004 metų. Vėliau gimstamumas stabilizavosi. Šiuo metu gimstančių naujagimių tenkančių 1000 gyventojų rajone yra 8,2. Tiek vidutiniškai gimsta ir kituose Lietuvos rajonuose.

Alytaus rajono mirtingumo rodikliai yra vieni iš aukščiausių Lietuvoje. 2005 metais Alytaus rajone 1000 gyventojų mirė 19.5, Lietuvoje gi vidutiniškai 12.8 žmonės. Aukštesni mirtingumo rodikliai yra tik Lazdijų, Ignalinos ir Zarasų rajonų savivaldybėse. Nemaža dalimi šis rodiklis priklauso nuo rajono gyventojų amžiaus struktūros. Visuose minėtuose rajonuose pensinio amžiaus gyventojų dalis yra gerokai didesnė negu vidutiniškai Lietuvoje, todėl ir vyresnio amžiaus žmonių mirtingumo rodikliai yra didesni. Kitose amžiaus grupėse padėtis yra skirtinga. Alytaus rajono kūdikių ir vaikų mirtingumas yra žemesnis negu vidutiniškai Lietuvoje. Tačiau darbingo amžiaus gyventojų mirčių skaičius gerokai lenkia Lietuvos vidurkį. Tokia padėtį nemaža dalimi lėmė išorinės mirties priežastys: žūtys keliuose, savižudybės, nužudymai, ir kt. Alytaus rajone yra gana didelis avaringumas. 2005 metais autoįvykiuose žuvo 56.4 žmonės, skaičiuojant 100000 gyventojų, Lietuvoje šis rodiklis yra 22.6. Labai apgailėtina, bet rajone gimusių kūdikių ir žuvusių dėl išorinių priežasčių skaičius yra beveik lygūs.

Gana aukšti mirtingumo rodikliai darbingo amžiaus žmonių grupėje sąlygojo ir gana žymų visų gyventojų, o ypač vyrų tikėtinos gyvenimo trukmės trumpėjimą. Per penkis metus Alytaus rajono gyventojų tikėtina gyvenimo trukmė sutrumpėjo apie pusantrų metų, o vyrų daugiau negu dviem metais. 2005 metais Alytaus apskrityje tikėtina gyvenimo trukmė buvo 70.85, o vyrų 65.01 metai.

Iki Lietuvos įstojimo į ES migracija Alytaus rajone pagal oficialius migracijos duomenis, buvo labai opi problema - išvykstančių gyventojų skaičius neviršijo keliu dešimčių, o atvykstančių buvo tik vienetai. Po įstojimo į Europos Sąjungą atvykstančių ir išvykstančių gyventojų srautai gerokai padidėjo. Alytaus rajono mero Algirdo Vrubliausko ir Miroslavo bei Krokialaukio seniūnų paliudijimu į rajoną dažniau keliasi Alytaus miesto gyventojai turintys ekonominių problemų. Iš kaimų ir miestelių dažniau išvyksta jauni žmonės, didesnė jų dalis - vyrai.

Šeimos ir vaikai

Statistiniuose šaltiniuose sunku rasti duomenų apie šeimas rajono lygyje. Daugiausia tokios informacijos pateikia gyventojų surašymų duomenys, Šie duomenys rodo, kad Alytaus rajone 2001 metais gyveno 9012 šeimų. Daugiau kaip pusė -5028 buvo šeimos be vaikų, vieną vaiką turėjo 1623, du vaikus -1596 tris vaikus -524, keturis - 129, penkis ir daugiau -58 šeimos. Pagal surašymo duomenis daugiausia daugiavaikių šeimų yra būtent Alytaus rajone. Savivaldybės duomenimis 2004 metais rajone buvo 711 šeimų turinčių tris ir daugiau vaikų. Vienių tėvų šeimų – 290. Socialinės rizikos šeimos – 193, kuriose augo 495 vaikai. 59 šeimos augino 87 globojamus vaikus. Rajone buvo dvi vaikų globos įstaigos, kuriose buvo 17 vaikų.

Vaikai

Alytaus rajone 2005 metais buvo 6598. Tais metais gimė 283 kūdikių. 0-3 metų vaikų buvo 1096, 4-6 metų - 916, 7-9 metų -967, 10-14 metų -2159, 15-17 metų -1461. Ikimokyklinio amžiaus vaikai daugiausiai yra prižiūrimi šeimose. Tik 209 vaikai iš daugiau nei dviejų tūkstančių lankė tris rajone esančias ikimokyklinės įstaigas. Savivaldybės duomenimis 3306 vaikai (statistikos duomenimis 3554) lanko 19 bendrojo lavinimo mokyklų. 633 jaunuoliai mokosi. Dviejose profesinio mokymo mokyklose. 400-500 mokyklinio amžiaus vaikų ir jaunimo arba nesimoko arba yra palikę Alytaus rajoną.

Savivaldybės internetiniame puslapyje randame, kad mokinių ir suaugusių laisvalaikio praleidimui rajone veikia 18 kultūros centrų, kuriuose yra 165 kolektyvai, jungiantys 1656 dalyvius. Rajone yra 10520 sportuojantys žmonės

Gyventojų pajamos ir gyvenimo sąlygos

Pajamos:

Statistiniai duomenys apie gyventojų pajamas ir jų struktūrą yra stebimi ir pateikiami tik apskritims, dėl to detalesnės analizės rajono lygyje negalima pateikti. Pagal namų ūkio tyrimo duomenis 2005 metais Alytaus apskrities gyventojų vidutinės disponuojamos pajamos buvo 516.Lt. per mėnesį, disponuojamos piniginės pajamos – 425.1Lt., natūrinės disponuojamos pajamos (gautos namų ūkyje) yra pačios didžiausios Lietuvoje – 91.3 Lt. Pajamos iš verslo, nesusijusio su žemės ūkiu tesiekia 16 Lt. ir yra mažiausios tarp Lietuvos apskričių. Socialinės išmokos yra didesnės už Lietuvos vidurkį. Didžiausią dalį šių išmokų sudaro senatvės pensija. Negalios išmokoms tenkanti dalis yra didžiausia Lietuvoje – 21.4 Lt , šeimai ir vaikų išmokoms tenkanti dalis yra mažiausia Lietuvoje ir tesiekia tik – 7.3 Lt.

Gyventojų pajamų analizė atskleidžia tokius Alytaus rajono dėsningumus*.

Rajono žmonių atlyginimai yra gerokai mažesni už šalies vidurkį (963 Lt –Alytaus rajone, 1276 Lt Lietuvoje 2005m), todėl asmeninis žemės ūkis yra gana svarbus, nes jo dėka žmonės prisiduria apie

penktadalį pajamų. Rajone verslas yra silpnas. Daugelis žmonių gyvena iš socialinių išmokų. Senatvės pensija ir negalios išmokos yra labai svarbus pragyvenimo šaltinis.

Būstas

Pagal tenkantį vienam gyventojui gyvenamojo ploto rodiklį Alytaus rajone žmonės gyvena gana erdviai. Alytaus rajone šis rodiklis yra 29,1 kv.m., Lietuvos vidurkis 23,8 kv.m. Tačiau būstai dažnai yra senos statybos ir be komunalinių patogumų: vandentiekio kanalizacijos. Gyvenamosios patalpos apšildomos daugiausiai malkomis. Daugiabučių namų gyventojai šildymo problema sprendžia gana netradiciškai. Šie namai taip pat yra šildomi malkomis. Šis sprendimas nėra labai patogus gyventojams, ir, tikriausiai, yra laikinas. Šiuo metu gyventojus toks šildymo būdas tenkina, nes žymiai sumažina šildymo išlaidas. Be to savivaldybės išlaidos šildymo kompensacijoms, taip pat yra labai nedidelės.

Socialinis būstas

Lietuvoje padėtis su socialiniu būstu yra labai apgailėtina. Eilėse yra tiek šeimų, kad nedidinant būstų skaičiaus šeimoms gali tekti jų laukti net ir 10 metų.

Duomenys apie socialinį būstą 2005 m. Alytaus rajone.

Alytaus r. sav.	
Iš viso pagal sąrašus	50
Jaunos šeimos	24
Našlaičiai ir likę be tėvų globos asmenys	3
Neįgalūs asmenys (šeimos)	8
Bendrasis sąrašas (nepatekę į kitus sąrašus)	14
Socialinio būsto nuomininkai, turintys teisę į būsto sąlygų pagerinimą	1

Užimtumas.

Alytaus rajone dirba 11.4 tūkstančiai žmonių. Užimtųjų skaičius nuo pat nepriklausomybės paskelbimo pradžios mažėjęs daugiau kaip dešimtmetį, pasiekė žemiausią ribą 9.7 tūkst. 2003 metais nukritęs beveik 60 proc. 2004-2006 metais dirbančiųjų skaičius sparčiai didėja. Žmonės daugiausia dirba smulkiose įmonėse. Iš 344 rajone registruotų bendrovių 217 yra ne daugiau kaip keturi darbuotojai. 2005 buvo tik dvi stambesnės įmonės, kuriose dirbo virš 100 žmonių. Šiuo metu pradėjo veikti arba dar steigiasi kelios naujos stambesnės įmonės.

Nedarbo lygis 2005 metais buvo 7,1 proc. 2006 m. statistiniai duomenys dar nėra paskelbti, tačiau šis rodiklis bus gerokai sumažėjęs. Alytaus darbo biržos duomenimis 2007 balandžio mėnesį registruotų bedarbių dalis darbingo amžiaus gyventojų tarpe buvo 3,9 proc. Du trečdalius

ieškančiųjų darbo -moterys. Dažniau į darbo biržą kreipiasi jaunimas iki 25 ir vyresnių nei 50 metų žmonės.

Teritoriniai skirtumai tarp seniūnijų išlieka nemaži. Didžiausias nedarbas yra Simno seniūnijoje 5.3 proc. registruotų bedarbių, Miroslovo - 2.7. Per paskutinius metus labiausiai nedarbas sumažėjo Daugų ir Simno seniūnijose, ten kur jis buvo aukščiausias. Kaimo vietovių gyventojai gana nemobilūs. Viešojo transporto maršrutų trūkumas neretai tampa kliūtimi įsidarbinti.

Alytaus rajone darbingo amžiaus žmonės gana neaktyvūs. Darbo jėgos aktyvumo lygis čia yra žemiausias Lietuvoje.¹ Darbingo amžiaus moterys darbo rinkoje yra pasyvesnės už vyrus. Skaičiai rodo, kad Alytaus rajone yra daug neaktyvių darbingo amžiaus gyventojų, kurie dirba be darbo sutarčių arba iš viso nedirba, tačiau nesikreipia į darbo biržą dėl darbo.

Nagrinėjant užimtumo ir darbo rinkos pokyčius galima išskirti tokias tendencijas:

- Sumažėjo darbo jėgos pasiūla,
- Sumažėjo ieškančių darbo jaunų žmonių skaičius,
- Tarp besikreipiančių į darbo biržą didėjo nekvalifikuotų bedarbių dalis,
- Didėja registruojamų naujų darbo vietų ir pasiūlymų nuolatiniam darbui skaičius,
- Daugėja darbo vietų pasiūla statybų ir paslaugų sektoriuje
- Nepatenkintas aukštos kvalifikacijos darbuotojų poreikis.

Atlikta užimtumo analizė rodo, kad Alytaus rajone darbo jėgos paklausa viršija pasiūlą. Nedarbas egzistuoja tik dėl darbo jėgos kvalifikacijos neatitikimo. Kaimo vietovėse yra daug žmonių, kurie dirba be registruotų darbo sutarčių arba yra ekonomiškai pasyvūs.

Skurdo priežastys

Ekonominės priežastys.

Labai lėtai ir sunkiai atsigauanti rajono ekonomika. Dėl to samdomojo darbo pajamos mažos

1. Alytaus rajonas yra labai kaimiška vietovė. Joje yra tik dvi miesto ir virš 400 kaimiškų gyvenviečių. Žlugus kolūkiams dauguma kaimo žmonių liko su trijų hektarų asmeniniais ūkiais. Vidutinis ūkis 2001 metais buvo 5.1 hektarų žemės. Nepriklausomybės laikais susikūrė tik 19 žemės ūkio bendrovių. Taigi rajone dominuoja smulkus žemės ūkis su gana nederlingomis žemėmis ir kasmet mažėjančiu galvijų skaičiumi.

---

¹ 16-64 metų amžiaus ekonomiškai aktyvių gyventojų (užimti gyventojai ir bedarbiai) ir tos pačios amžiaus grupės gyventojų skaičiaus santykis.

Pramonėje ir paslaugose yra registruotos 325 bendrovės, kurių daugiau, kaip trečdalis yra smulkios įmonės turinčios ne daugiau keturių darbuotojų. Didžioji dauguma – tai prekybos įmonės,

Alytaus rajone galima išskirti dvi pramonės šakas,- tai žemės ūkio produktų perdirbimas ir apdirbamosios pramonės šakos: porolono, medžio apdirbimo ir baldų gamyba.. Deja perdirbamų žemės ūkio produktų: mėsos gaminių ir miltų apimtys daugiau, kaip penkis metus mažėja. Porolono bei keramikinių plytų ir blokų gamyklos dirba pakankamai sėkmingai.

2. Didesnė darbo jėgos dalis neturi reikiamos kvalifikacijos todėl susidaro struktūrinis darbo jėgos paklausos ir pasiūlos neatitikimas. Trūksta finansininkų, inžinierių, gydytojų, tačiau yra perteklius vaikų pradinio ugdymo specialistų, agronomų, bibliotekininkų. Taip pat labai trūksta profesinę kvalifikaciją turinčių darbininkų, tuo tarpu nekvalifikuotų darbininkų per daug.
3. Daug žmonių yra ekonomiškai neaktyvūs, verčiasi laikiniais pagalbinais darbais.

Rajone labai mažai sėkmingo privataus verslo kaimiškose vietovėse pavyzdžių, tokių kaip pelningi ūkiai, kaimo turizmo, grybų uogų supirkimo paslaugos ir kt. Todėl nėra galimybių įgyti sėkmingų iniciatyvų patirties ypač gana nemobiliems ir nelabai aktyviems žmonėms

Demografinės priežastys. Tradicinės šeimos irimas.

1. Alytaus rajone labai sparčiai daugėja išsiskyrusių porų. Santuokų skaičius nesikeičia jau daugiau kaip dešimtmetį ir svyruoja apie 150 -170 santuokų 1000 gyventojų per metus, o skyrybų skaičius per tą laikotarpį padvigubėjo nuo 50 iki 100. Daugėja šeimų, kuriose yra tik vienas maitintojas.
2. Atsiranda sugyventinių poros, kuriose yra skirtingų tėvų vaikai. Šio reiškinio ekonominės, socialinės psichologinės pasekmės dar nėra išnagrinėtos. 2001 metų gyventojų surašymas pirmą kartą pateikė statistinius duomenis apie sugyventinių šeimas Lietuvoje. Atlikta pirminė analizė rodo, kad sugyventinių su vaikais šeimų kaime gyvena gerokai daugiau negu mieste. Deja kaime gyvenančios daugiavaikės sugyventinių poros gerokai dažniau būna ekonomiškai silpnos ir remiamos valstybės lyginant su tradicinėmis šeimomis.
3. Gana didelė vienišų žmonių dalis.

Moralinės-vertybinės priežastys

Žalingi įpročiai -girtavimas

Seniūnų, socialinių darbuotojų, socialinių paslaugų teikėjų ir rajono žmonių teigimu girtavimas rajone yra plačiai paplitęs. Projekto Alytaus darbo grupės narių nuomone, girtaujantys tėvai yra pagrindinė šeimų ir vaikų skurdo priežastis.

Alytaus rajonas yra naminės degtinės ir pilstuko kraštas. Gamyklinis alkoholis daugeliui geriančių yra per brangus, todėl klesti ir naminės degtinės ir pilstuko gamyba ir prekyba. Gyventojai, vietinė valdžia, tikėtina, kad ir vietiniai policijos pareigūnai žino prekiaujančius pilstuku asmenis ir taškus. Tačiau padėtis praktiškai nesikeičia. Tai galima paaiškinti, kad didesnė dalis gyventojų, institucijų, interesų grupių nėra suinteresuotos keisti padėtį. Argumentas gali būti toks, kad panaikinus pilstuką priklausomybę turintys žmonės nenustos gerti, o pirsks gamyklinius svaigalus, kurie yra brangesni arba įvairius surogatus, kurie bus dar kenksmingesni. Policija turi savų argumentų dėl pasyvumo šiuo klausimu. Pirmiausia, tai, kad turi būti gyventojų pareiškimas dėl įvykio t.y., parduoto pilstuko, tuomet galima gauti ir kratos orderį ir kt. Be to pilstuku prekiaujantys gyventojai, net ir išaiškinus pardavimo įvykį, negalės sumokėti baudų, nes paprastai neturi oficialių pajamų ir turto. Išėitis iš šios padėties gali būti policijos pareigūnų motyvavimas (pvz. dalis sumokėtos baudos atitenka išaiškinusiam pareigūnui), tuomet ir labiau apsimokės demaskuoti ne bobutes-pardavėjas, bet gamintojus ir tiekėjus, kurie yra mokūs.

Smurtas šeimoje.

Smurtaujama tiek pasiturinčios tiek ir nepasiturinčiose šeimose. Tačiau girtuoklystė ir nepritekliai neretai yra lydimi ir smurto šeimoje. Darbo grupės dalyvių teigimu smurtas šeimose Alytaus rajone yra dažnas reiškinys. Kaimo moterys turi mažiau drąsos ir sąlygų pasipriešinti smurtaujančiam sutuoktiniui. Be to dar gyva labai ydinga nuostata „jeigu vyras muša, vadinasi neabejingas“

Valstybinės socialinės paramos politikos trūkumai.

Piniginė socialinė parama nagrinėjama dviem aspektais: pagal pašalpų lygį ir taiklumą.

Vertinant pašalpų dydį, žinia, kad paramos išmokos teoriškai turi apatinę ir viršutinę ribas. Viena vertus, jos neturi būti labai mažos nes nepakeis remiamų žmonių gyvenimo kokybės, o jų skyrimo ir išmokėjimo administravimo kaštai bus dideli. Tokios pašalpos yra brangios, bet neatneša naudos gavėjams. Kita vertus, pašalpos negali viršyti tam tikros darbo užmokesčio dalies, šiuo atveju žmonės papuola į taip vadinamus „skurdo spąstus“, kai labiau apsimoka nedirbti ir gauti pašalpas. Alytaus rajone pašalpos yra gana dosnios, lyginant su vidutiniu darbo užmokesčiu. Kad paramos gavėjai rajone patenka į skurdo spąstus, patvirtina ir darbo grupės dalyvių patirtis.

„Žinoma, netobula ir mūsų piniginės paramos sistema. Neskatina žmonių dirbti, nes aišku, kad yra taip, kad jeigu šeima gauna pašalpą, pašalpos gauna daugiau nei dirbdami ir gaudami minimalią algą“ -rajono socialinės paramos skyriaus vedėjos pasisakymas.

Todėl galima teigti, kad vyriausybės patvirtinta pinigine parama vaikams ir remiamos pajamos yra pakankamo lygio. Ypač atsižvelgiant į tai, kad išmokos vaikams ir remiamos pajamos šiuo metu yra sparčiai didinamos.

Tačiau vienkartinė pašalpa, mokama iš savivaldybės biudžeto yra labai maža (Vienkartinės pinigines socialinės paramos dydžiai: grįžusiems iš laisvės atėmimo, kardomojo kalinimo, socialinės bei psichologinės reabilitacijos įstaigų – iki 1 MGL; ligos atveju – iki 3 MGL; nukentėjusiems nuo gamtos stichijos – iki 6 MGL; įvykus gaisrui – iki 15 MGL; kitais atvejais – iki 1 MGL). Ji reikalauja daug administracinių procedūrų ir nepakeičia gavėjų padėties..

Paramos taiklumas reiškia, kad pinigines išmokas gauna visos šeimos, kurioms jų reikia. Kitais žodžiais tariant, nėra piniginių išmokų nutekėjimo – kai pašalpos atitenka šeimoms, kurioms nepriklauso, o taip pat nėra paramos spragų, kai pašalpų negauna šeimos, kurios skurdžiai gyvena, bet paramos išmokų negauna dėl įvairių priežasčių, pvz., netobuli įstatymai, nėra informuoti apie galimybę gauti, sudėtingos ir sunkios biurokratinės procedūros ir kt.. Statistinė socialinių piniginių išmokų analizė ir darbo grupės bei apklaustų rajono socialinių darbuotojų patirtis rodo, kad paramos išmokos rajone nėra taiklios. Labiau tikėtina, kad rajone yra šeimų, kurios negauna priklausančios paramos. Tokia išvada seka iš fakto, kad rajone vienam gyventojui tenkanti pinigine parama, mokama pagal pajamas (suminės išlaidos socialinei pašalpai, vienkartinė pašalpai ir šildymo kompensacijoms) yra gerokai mažesnė už Lietuvos vidurkį, nors dirbančiųjų algos ir gyventojų disponuojamos pinigines pajamas yra gana mažos Alytaus rajonas pagal šį rodiklį 2004 m. pateko tarp dešimties mažiausias išmokas, skaičiuojant vienam gyventojui skiriančių Lietuvos rajonų. Tokio netaiklumo viena iš priežasčių gali būti informacijos stoka.

„Manau, jeigu socialiniai darbuotojai seniūnijose yra kompetentingi ir žino visus įstatymus, ir jie eina į šeimas ir turi noro joms padėti, tai irgi galima labai daug nuveikti ir sumažinti tą skurdą, juos informuojant, nes tikrai trūksta informacijos“ darbo grupės dalyvės nuomonė.

Gyventojai neturi informacijos apie jiems priklausančią pinigine paramą dėl dviejų priežasčių, Pirma, dauguma potencialių pašalpų gavėjų gyvena kaime, nedažnai išvykdami į seniūnijos ar rajono centrą, kur galėtų gauti tokią informaciją. Kita priežastis tai- paprastiems kaimo žmonėms sunkiai suvokiamas įstatymų ir nutarimų tekstas ir terminai. Daugumai potencialių paramos gavėjų, kurie dažnai turi žemesnį išsilavinimą, reikia papildomo išaiškinimo jiems suprantamais žodžiais, ką jie privalo atlikti ir kokio dydžio parama priklauso.

Kitas pinigines paramos trūkumas tai, kad biurokratinės procedūros pašalpoms skirti yra labai dažnos ir reikalaujančios daug pažymų ir tikrinimų. Ir paramos gavėjai ir socialinės darbuotojos sugaišta daug laiko pažymoms gauti, turtui ir pajamoms tikrinti.

Socialinės paslaugos.

Rajone pagrindinę socialinės paramos dalį sudaro piniginė parama. Labai trūksta socialinių paslaugų, tai pripažįsta vietinė valdžia ir paramos teikėjai ir jos laukiantys gavėjai. Pagrindinė priežastis, ribojanti socialines paslaugas teikiančių organizacijų gausėjimą tai - finansavimo netikrumas. 2007 metais rajone buvo finansuojami 53 bendruomeninių ir visuomeninių organizacijų projektai, šiam tikslui skiriant 72 tūkst. Lt. Vidutinė savivaldybės parama vienam projektui 1358 Lt. Trūksta ne tik lėšų, bet ir informacijos. Neaiškūs ir neskelbiami pvz.. savivaldybės interneto puslapyje projektų finansavimo, savivaldybės spendimų priėmimo-atmetimo kriterijai. Todėl potencialūs paslaugų teikėjai nesijaučia lygiaverčiai partneriai projektų konkursuose su savivaldybės ir apskrities globos įstaigomis.

Seniūnijų savarankiškumo užtikrinimas.

Alytaus rajone seniūnų galios yra labai ribotos. Tai patvirtina ir tas faktas, kad seniūnijos neturi savo banko sąskaitos, o tai savo ruožtu riboja bet kokių veiksmų savarankiškumą.

Transportas. Visuomeninio transporto maršrutų stoka ypač vėlesniu paros laiku taip pat yra svarbi socialinę atskirtį didinantį priežastis .

Skurdo pasireiškimas

Šioje dalyje pateikiami skurdo pasireiškimai, kuriuos išsakė darbo grupės dalyviai, turintys ilgametę darbo patirtį su skurstančiomis šeimomis arba patys turintys daugiavaikes šeimas, kurių skurdo rizika yra gerokai didesnė.

Skurdo ir atskirties pokyčiai

Skurstančių ir remiamų šeimų rajone yra daug. Tačiau žmonės pastebi ir padėties gerėjimą. Tai lemia įsidarbinimo galimybių didėjimas ir gyvenimo lygio kilimas dėl didėjančių atlyginimų, kainoms kol kas dar neaugant labai greitai. Gerėja ir socialinės paramos gavėjų padėtis, nes didėja pensijos ir pašalpos, taip pat atsiranda ir naujų socialinių išmokų. Daugėja socialinių darbuotojų ir paslaugų teikėjų. Visgi skurdas rajone išlieka.

Skurdo pasireiškimų analizės būdas.

Kadangi skurdo pasireiškimus galima analizuoti labai įvairiais aspektais ir įvairiais lygiais, todėl siekdami konkretumo šioje studijoje apsiribojame tik šeimų su vaikais skurdu. Tai atitinka ir Alytaus darbo grupės tikslą - vaikų skurdo rajone analizė ir priemonių siūlymas vaikų skurdui mažinti.

Nagrinėdami vaikų skurdo pasireiškimus laikysimės tokių nuostatų.

Pirma. Tinkamiausia aplinka vaikui augti yra šeima. Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija.

Antra. Vaikas skursta, kai šeimoje nėra sudaromos sąlygos ir nevykdomos šeimos funkcijos.

Studijoje išskiriame tokias šeimos funkcijas:

- Suteikti vaikui materialias sąlygas: būstą, maistą, drabužius ir kt.
- Užtikrinti fizinį ir psichologinį vaiko saugumą
- Užtikrinti vaikui galimybę mokytis ir įgyti darbinius įgūdžius
- Ugdyti vaiko moralines vertybes ir bendravimo visuomenėje įgūdžius.

Trečia. Skurdas šeimose gali būti pirminis ir antrinis. Pirminis skurdas reiškia, kad nėra priimtinių pagal šalies lygį materialinių gyvenimo sąlygų. Antrinis skurdas - šeimos negebėjimas (nemokėjimas, nenoras, nesugebėjimas) tvarkytis savo namuose ir šeimoje. Paprastumo dėlei analizuodami šeimas išskiriame dvi grupes. „Tvarkingos“ šeimos, kuriose abu arba vienas iš tėvų rūpinasi savo vaikais, bet dėl objektyvių priežasčių jų pajamos yra mažos, pvz. daugiavaikės šeimos, maitintojo netekimas ir kt. Tikėtina, kad „tvarkingos“ šeimos, patiria tik pirminį skurdą – materialinių gėrybių stygių. „Socialinės rizikos šeimos“ – tai šeimos patiriančios ir pirminį ir antrinį skurdą, t.y neturinčios materialinių išteklių o juos suteikus dažnai nesugeba su jais racionaliai tvarkytis.

Tai patvirtina ir rajono savivaldybės socialinės paramos skyriaus darbuotoja (vedėja)

Kalbant apie šeimas auginančias vaikus, galima išskirti dvi kategorijas. Pirmoji – tai šeimos, kurios skursta dėl objektyvių priežasčių, pavyzdžiui mama auginanti mažamečius vaikus ir dėl to negalinti dirbti, gyvena tik iš išmoku, iš kurių gyventi tikrai nėra lengva. Kita kategorija – tai šeimos, kurioms yra gerai taip, kaip yra. Jos pripratusios, kad visą laiką yra šelpiamos ir tiesiog nesistengia“

Ketvirta. Valstybė, neturi kištis ir dalyvauti tose srityse, kur šeima susitvarko pati.

Penkta. Piniginė parama turi būti vienoda tvarkingų ir socialiai remtinų šeimų vaikams, kitu atveju bus finansiškai naudinga tapti „socialinės rizikos šeima“. Socialinės rizikos šeimų tėvų nesugebėjimą tvarkytis namų ūkyje kompensuoti teikiamomis socialinėmis paslaugomis.

Skurdas tvarkingose šeimose su vaikais:

Tvarkingose šeimose, kuriose jos nariai neturi žalingų įpročių ir rūpinasi vaikais nepriklausomai nuo to ar tai yra tėvai ar sugyventiniai, ar tik vienas iš tėvų, skurdas pasireiškia tik materialinių gėrybių stoka: prastos būsto sąlygos, maisto, drabužių stygiumi.

Būstas

Labai skurdžios būsto sąlygos be galimybės nusiprausti ir turėti bent minimalią vietą vaikui susikaupti mokslui arba pailsėti yra svarbus skurdo pasireiškimas, kuris dažnai lydi skurstančias šeimas, bet nėra matomas vertinant skurdą lygį pagal dabartinius rodiklius, paremtus gaunamomis pajamomis. Skurdžios būsto sąlygos dažniau pasitaiko socialinės rizikos šeimose, bet ir tvarkingos

šeimoms gali patekti į padėtį, kai tenka kraustytis iš vienos vietos į kitą dėl negalėjimo turėti savo gyvenamą plotą.

Moterų krizių centro darbuotojos pasakojimas: „Moteris, auginanti vaikus ir neturinti darbo išsiskyrė su vyru. Butas, kuriame gyveno buvo pirktas išsimokėtinai. Moteris negalėjo išmokėti paskolos, įsiskolino bankui. Netrukus atvyko ir antstoliai. Moteris puolė į depresiją. Vėliau kreipėsi į moterų krizių centrą, kur ją nukreipė į gydymo įstaigą. Būklei pagerėjus centro darbuotojos padėjo rasti darbą. Tai pagalbinis darbas: plauti langus, ravėti daržus ir kt. Moteris stojasi ant kojų, pradeda išsimokėti skolas.“

Maistas, drabužiai ir kt.

Tvarkingose skurstančiose šeimose vaikai tikrai nebadauja, Valstybės parama maitinant vaikus yra labai svarbi. Mokymosi metu vaikai maitinami mokyklose, atostogų metu - vasaros stovyklose, tačiau jos vyksta tik dvi savaites. Skurdžiose tvarkingose šeimose trūksta ne tiek maisto, bet vertingų, reikalingų augančiam organizmui produktų, kuriuos tėvai norėtų duoti savo vaikams. Tvarkingų šeimų vaikams gali trūkti geresnių drabužių, ypač sportinės aprangos. Bet reikia pripažinti, kad Caritas, ir kitos šeimomis besirūpinančios organizacijos gana gerai aprūpina šeimas maistu ir drabužiais.

Galimybė mokytis

Be abejo, visi rajono vaikai turi galimybę mokytis pradinėse, pagrindinėse ir vidurinėse mokyklose. Rajone mažinamas pradinė mokyklų skaičius, dėl to kyla problemų. Tačiau vienokių ar kitokių būdu problemos bus išspręstos ir vaikams bus sudarytos sąlygos mokytis.

Tvarkingose skurdžiose šeimose trūksta brangesnių, bet būtinų vaikų mokslui ir bendram lavinimui priemonių – tai kompiuterio, interneto prieigos, galimybės mokamai užklasinei veiklai, ekskursijoms, išvykoms į kiną, teatrą ir kt. Labai gerai, jeigu mokykla galėtų sudaryti sąlygas naudotis šiomis galimybėmis.

Kitos paminėtos šeimos funkcijos ir sąlygos: saugumas, galimybė įgyti darbinius įgūdžius bei sugyvenimo ir bendravimo visuomenėje patirtį, skurdžiose, bet tvarkingose šeimose gali būti tenkinamos neprasčiau negu pasiturinčiose šeimose. Pvz. darbo ir bendravimo įgūdžių formavimas tvarkingoje šeimoje.

Ištrauka iš O Pliuščiaskienės straipsnio apie septynis vaikus auginančią Valvonių šeimą.

„Verkšlenančios Lietuvos išimtis“ Alytaus naujienos, 2007 rugpjūčio 7d.

„Ūkyje didelis krūvis tenka vaikams – šieną ir šiaudus veža, daržus ravi, grūdus neša. Mes ryte, o jie per pietus ir vakare karves melžia“ – pasakojo Valvonienė. Vaikai paklausti, ar nepavargsta, tik iš juoko leipsta, esą koks čia sunkus darbas kiekvienam po karvę pamelžti. Antai pernai visi ankstų rytą supuolė ir kaimynei po klubo operacijos dažus nuravėjo, o šiemet bulves pasodino. Bet iš

tiesų nėra taip, kad vaikai į darbą nuolat įsikinę. Kas mėnesį prie ežero ar sodelyje Valioniai atidaro stovyklą, palapines stato“. ..... “Kai uždarė Obelijos pradinio ugdymo skyrių, neliko nei renginių, nei trijų kaimų vaikų, o kartais net ir suaugusių susibūrimo vietos. „Pas mus erdviausia, todėl čia ir vyksta visos šventės, renginiai ir gimtadieniai- su scenarijais, programomis žaidimais“ pasakojo dukra Žydrė“

Apibendrinant galima konstatuoti, kad tvarkingų šeimų skurdas pasireiškia tik per materialių reikmių išteklių stygių, kitas šeimos funkcijas tokia šeima gali sėkmingai atlikti.

Vaikų iš socialinės rizikos šeimų skurdo pasireiškimo pavyzdžiai.

Sudėtingesnė padėtis yra socialinės rizikos šeimose, kuriose tėvai girtauja, smurtauja, neprižiūri savo vaikų. Tokiose šeimose yra ne tik materialus, bet ir galimybių bei moralinių vertybių skurdas. Toliau pateikiamos darbo grupės dalyvių apibūdintas situacijas ir išsakytos išvalgas apie skurdo pasireiškimą Alytaus rajone .

Skurstančių šeimų sudėties pavyzdžiai:

Daugų miestelyje gyvena motina pensininkė, kartu su išsiskyrusiu sūnumi, kuris kaime turi ūkėlį. Motina silpnos sveikatos. Sūnus nedirba gyvena tik iš motinos pensijos.

Kitas pavyzdys. Miestelyje gyvena moteris, turinti du sūnus, vienas nevedęs, kitas išsiskyręs. Abu geriantys. Kartu gyvena ir penkiasdešimtmetė nedirbanti dukra, auginanti savo anūkę, kurios motina išvykusi uždarbiauti į užsienį. Pagrindinis šios šeimos pajamų šaltinis yra motinos pensija ir siuntinėliai ateinantys iš užsienio.

Trečias pavyzdys. Šeima kurioje yra abu tėvai ir penki vaikai, kartu su seneliais gyvena vieno kambario bute. Deja alkoholis toje šeimoje – kasdienybė.

Krokialaukio seniūnijoje ..... kaime, gyvena senolė - pensininkė, kartu su savo sūnumi, kuris verčiasi laikiniais pagalbinais darbais, ir jo dviem vaikais. Marti prieš kelis metus paliko savo vyrą su vaikais. Ji su sugyventiniu, grįžusiu iš įkalinimo įstaigos sulaukė trečiojo vaikelio.

Neturėdami, savo būsto sugyventiniai glaudžiasi anytos sodyboje. Šio septynių žmonių namų ūkio pastovios pajamos – tai senolės pensija ir pašalpos už vaikus.

Vaikų skurdo iš socialinės rizikos šeimų pasireiškimo pavyzdžiai.

Materialinis stygius.

Viešosios įstaigos „Dienos manai“ darbuotojos pasakoja; „ Teko dirbti su Caritas klientais ir Vaikų teisių apsaugos tarnybos įskaitoje esančiomis šeimomis. Organizacijos darbuotojai lankė globojamas šeimas, kurių dauguma buvo vienišos motinos su vaikais. Atėjusios lankyti šeimų darbuotojos dažnai rasdavo motinas, netvarkingame kambaryje, neretai nukrautame buteliais vidurdienu dar gulinčias lovoje. Tokiose šeimose darbuotojos dažnai sutinkamos nemaloniai ir

nemandagiai. Suaugę tokių šeimų nariai buvo kviečiami į socialinius mokymus. Dažnas atvejis, kad į pirmą susitikimą jie ateidavo, o į vėlesnius ne, argumentuodami, kad tuose susitikimuose nieko neduoda, nei pinigų nei kitokių gėrybių“

Dienos centro darbuotojos pasakojimas „Pavasario atostogų metu vaikų dienos centre „Padovanokime šypsena vaikams“, kuris dirba su 53 šeimomis, susirenka vaikai. Centre jie valgo apie 15-16 val. . Daugelis iš atvykusių yra be pusryčių ir pietų, nes mokykloje nėra nemokamo maitinimo atostogų metu. Darbuotojos dalina sumuštinis žiūrėdamos, kad didieji neapvalgytų mažųjų. Visi susirinkę vaikai namuose neturi vonių, jie prausiasi balėjose. Centro darbuotojos ketina įrengti dušą, įsigyti skalbimo mašiną, bet dar neužtenka lėšų.“

Nesaugumas šeimoje ir išorėje.

Dienos centro darbuotojos pastebėjimai: „Skurde gyvenančių šeimų vaikus persekioja didelis nesaugumo jausmas. Baimė - būti išjuoktam; baimė - pasakyti, kad neturi būtinų dalykų ir negali jų įsigyti; baimė - grįžti į namus, kur dažnai girtaujama ir smurtaujama; baimė - laukiant sugrižtančio tėčio (grįš girtas, ar nemuš mamos.)

Smurtas šeimoje.

Dienos ir moterų krizių centro darbuotojų pasakojimas: “ Smurtaujama ir pasiturinčiose ir skurstančiose šeimose. Tik pasiturinčių ir netgi turtingų šeimų nariai stengiasi smurtą nuslėpti, nes nenaudinga prarasti maitintoją. Vyriui smurtaujant, moteris su vaikais dažniausiai bėga iš namų. Paklausus, kur jie glaudžiasi, vaikai atsako, kad pas gimines, kreipiasi į socialines darbuotojas, savanores, o jeigu būna labai vėlu, tuomet miega tvarte. Moterys su vaikais moterų krizių centre yra priglaudžiamos ir maitinamos. Tačiau jos vis viena turi grįžti į namus, ypač kaime, nes lieka ūkis, nemaitinti gyvuliai. Neabejotina, kad moteriai sugrižus vyras nepasitinka su gėlėmis. Nereta reakcija moteriai sugrižus „neturi, ką veikti, lakstai į krizių centrą, tai dabar dirbk. Moterį privertė visą daržą sutvarkyti“

Darbo įgūdžių formavimas socialinės rizikos šeimose.

„Lankydamas šeimas pastebėjau, kad yra darbščių šeimų, kuriose moterys tvarko manus, persiuvinėja iš Carito gautus drabužius, iš labai pigių produktų ruošia maistą. Tokios šeimos turi galimybę išbristi.“ – pasakojo Dienos namų darbuotoja. „ Tačiau kitos nelabai linkusios dirbti ir tvarkytis. Gavusios drabužius iš Carito, panešiojusios juos, numeta į kampą ir eina prašyti naujų.“

Moralinių vertybių ir bendravimo visuomenėje įgūdžių formavimas.

..... *parapijos klebono pastebėjimai: Medžiaginis skurdas yra dvasinio skurdo išraiška, pasekmė. Kol nebus prieita prie žmogaus šakninių dvasinių-vertybinių problemų, mes nesuprasime kodėl jis geria, kodėl smurtauja, kodėl jis piktas. Visos mūsų pastangos neduos išliekančių vaisių ir mes to žmogaus nelaimėsime, nes jis turi bendravimo kompleksų, problemų iš*

praeities. Genealogija niekur nedingsta ir ne visi sugeba su ja susitvarkyti. Taigi reikia gydyti ne priklausomybę, o šaknis – tinginystę, bejėgiškumą, netikėjimą, paleistuvystę ir kt. “

Dienos centro darbuotojos pastebėjimas „Paaugles būtina traukti iš landynių, nes jos tendencingai kartoja motinos klaidas: girtavimas, ankstyvi ir netvarkingi lytiniai santykiai, gimdo būdamas nepilnametės.

Darbo grupės dalyvių įžvalgos

Darbas su pažeidžiamais žmonėmis

- Davimas (maisto ir kt.) nelygu davimui. Reikia padėti žmogui atsistoti, bet reikia kartu ir švietimo ir mokymų.
- Kaimuose nėra darželių. Kuriuose motinos galėtų palikti vaikus. Pradėjusios dirbti jos pripratę vaikus palikti vienus.
- Su mažaisiais iš rizikos šeimų būtina dirbti, nes jie vėl išaugs į tą amžiaus ribą, kada labai sunku vaiką atverti. Maži vaikai dar nėra tiek „užsiblokavę“. Pradėjus dirbti su vaikais nuo septynerių galima su jais dirbti ir kitose programose, kai jiems bus 14-15 metų.
- Programos vieno sluoksniu vaikams iš socialinės rizikos šeimų yra rezultatyvesnės. Vaikai jaučiasi lygūs, niekas jų nežemina dėl prastesnių drabužių, nemalonaus kvapo.
- Negalima padėti šeimai, jeigu netapsi jos draugu ir neturėsi pasitikėjimo. Jeigu nori padėti vaikui, turi toleruoti ir jo geriančią motiną ir smurtauojantį tėvą.
- Kada paimi probleminę šeimą, iš karto išsikeli problemą, ir padedi ją problemą spręsti. Kada dirbi su juodomis šeimomis, žlugusiais tėvais, ten nėra tokio rezultato. Gali rezultato sulaukti po kažkiek metų, bet dirbti būtina.
- Vaikai iš landynių tendencingai kartoja tėvų klaidas. Skurdas eina iš kartos į kartą, iš šeimos į šeimą
- Kaime dirbant, būtinos mobilios paslaugos. Kažkokio skambučio reikia

Paramos problemos

- Manau, jeigu socialiniai darbuotojai seniūnijose yra kompetentingi ir žino visus įstatymus, ir jie eina į šeimas ir turi noro joms padėti. Galima labai daug nuveikti ir sumažinti skurdą, informuojant žmones, nes tikrai trūksta informacijos.
- Nori gauti pašalpą, pristatyk pažymą, kas ketvirtį. Labai daug popierizmo.
- Be to, nemaža dalis moterų stengiasi, invalidumą gauti, nors galėtų dirbti, bet joms taip patogiau.

- Su socialinės rizikos šeimomis ir jose augančiais vaikais turi būti sutelktas komandinis institucijų darbas. Būtinai sutelktos savivaldybės vaikų teisių apsaugos tarnybą ir NVO pastangos. Būtent tokiems projektams turi būti skiriamos lėšos.
- Rajono savivaldybės tinklalapyje labai maža informacijos ir duomenų.
- Rajone reikėtų labiau išplėtoti socialines paslaugas, šiuo metu didžioji dalis išlaidų yra skiriama piniginei paramai.
- Su socialinės rizikos šeimomis ir jose augančiais vaikais turi būti visų institucijų komandinis darbas.

Darbo paieška

- Buvau užsiregistravęs darbo, biržoje. Ten man davė adresus ir pasakė : „Eikite ir ieškokite darbo“. Daug kas iš darbdavių nusijuokdavo ir pasakydavo, kad šį kartą darbų neturime ateikite kitą kartą.
- Kalbant su rajono seniūnais paaiškėja, kad organizuojami viešieji turi daug problemų. Labai sunku surasti žmones, kurie galėtų juos gerai daryti. Arba jie geriantys ir tiesiog prie jų reikia stovėti ir žiūrėti kada ir kaip jie dirba, ar iš viso ateina į darba.

Žalingi įpročiai

- Reiktų sugriežtinti priemones dėl alkoholio. Kova su alkoholizmu -tai vieną iš pagrindinių priemonių, kaip sumažinti skurdą ir atskirtį. Kovai su alkoholizmu reikia sutelkti visas jėgas: privatų verslą, prekybininkus, sveikatos apsaugos ministeriją savivaldos, socialinius darbuotojus.
- Nėra priverstinio gydymo nuo alkoholio ir psichikos sutrikimų, reikia atsiklausti ar galima.

Dvasinis lygmuo

- Skurdas -tai pirmiausia žmogaus vidinės savybės, o paskui ir visos išorinės priežastys
- Lietuvoje yra labai išsikerojęs dvasinis skurdas, kuris yra pirminė medžiaginio skurdo priežastis. .
- Gydyti ne priklausomybę, o šaknis: tinginystė, netikėjimas, paleistuvystė ir visi kiti dalykai. Ir kol žmogus neįvardins visų šitų dalykų, kol nepradės savęs tobulinti, tai iš ties rezultatai bus maži.
- Stebėjau reiškinių – anoniminius alkoholikus: jie ateina, išsigydo vieną priklausomybę, bet įgyja kitą – pradeda gyventi nevedybinį gyvenimą ir jie iš vienos problemos į kitą įsmunka
- Labai akivaizdus meilės ir savitarpio supratimo deficitas Lietuvoje ir šeimose, ne tik probleminėse šeimose, bet ir turtingose.

NVP ir jo reikšmė Alytaus rajone

Alytaus darbo grupės tikslas – vaikų skurdo rajone mažinimo priemonių plano sudarymas.

Nacionaliniame socialinė aprėpties didinimo veiksmų plane trečiojo prioriteto– panaikinti vaikų skurdą ir didinti paramą šeimoms – numatytos priemonės Alytaus darbo grupės nuomone yra priimtinos ir racionalios. Darbo grupė pritaria ir palaiko NVP priemonių vaikų skurdui mažinti vykdymą (priemonės išvardintos prieduose).

Dalis priemonių susijusių su vaikų skurdo mažinimu jau dabar yra įgyvendinamos arba diskutuojama dėl jų įgyvendinimo. Alytaus rajone yra vykdomos šios NVP priemonės:

Vaikų skurdo ir jų socialinės atskirties įveikimo priemonės:

3.1.1. Yra teikiamos ikimokyklinio ugdymo, dienos užimtumo, sveikatos ir socialinių, šeimos konsultavimo paslaugos. Tačiau jos dar nėra visiems prieinamos, kaip numatyta NVP. Kaimo vietovėse šių paslaugų labai trūksta.

3.1.2. Lėtai, bet visgi yra vykdoma Nacionalinė vaikų dienos centrų programa (pradėta 2002 m.), kurios tikslas –skatinti nestacionarių vaikų dienos centrų kūrimąsi bendruomenėse kur sudaromos sąlygos vaikams iš socialinės rizikos šeimų gauti papildomas ugdymo bei socialinių įgūdžių lavinimo paslaugas. Deja tokių paslaugų irgi labai trūksta

3.1.3. Negausiai bet yra finansuojamos jaunimo organizacijų projektai.

3.1.6. Aprūpinami mokiniai iš mažas pajamas gaunančių šeimų mokinio reikmenimis prieš prasidedant mokslo metams.

3.1.7. Teikiamas mokiniams iš mažas pajamas gaunančių šeimų nemokamas maitinimas mokyklose. Padidintas vienam mokiniui nemokamam maitinimui skiriamų valstybės biudžeto lėšų dydis Mokiniai iš mažas pajamas gaunančių šeimų buvo nemokamai maitinami ir vasaros atostogų metu mokyklose organizuojamose dieninėse stovyklose.

3.1.8. Prailgintas iki 10 metų išmokų kiekvienam vaikui mokėjimo laikotarpis

Paramos šeimai priemonės:

3.2.2. Suteikta teisė savivaldybėms iki 2 proc. socialinei paramai skirtų valstybės biudžeto lėšų panaudoti nepasiturintiems gyventojams remti savivaldybės sprendimu.

3.2.7. Vykdomos priemonės skatinančios mažinti smurtą prieš moteris. Rajone veikia moterų krizių centras.

3.2.8.1. padidintos išmokos tėvams, auginantiems vaikus iki vienerių metų mokėjimo laikas ir tarifai.

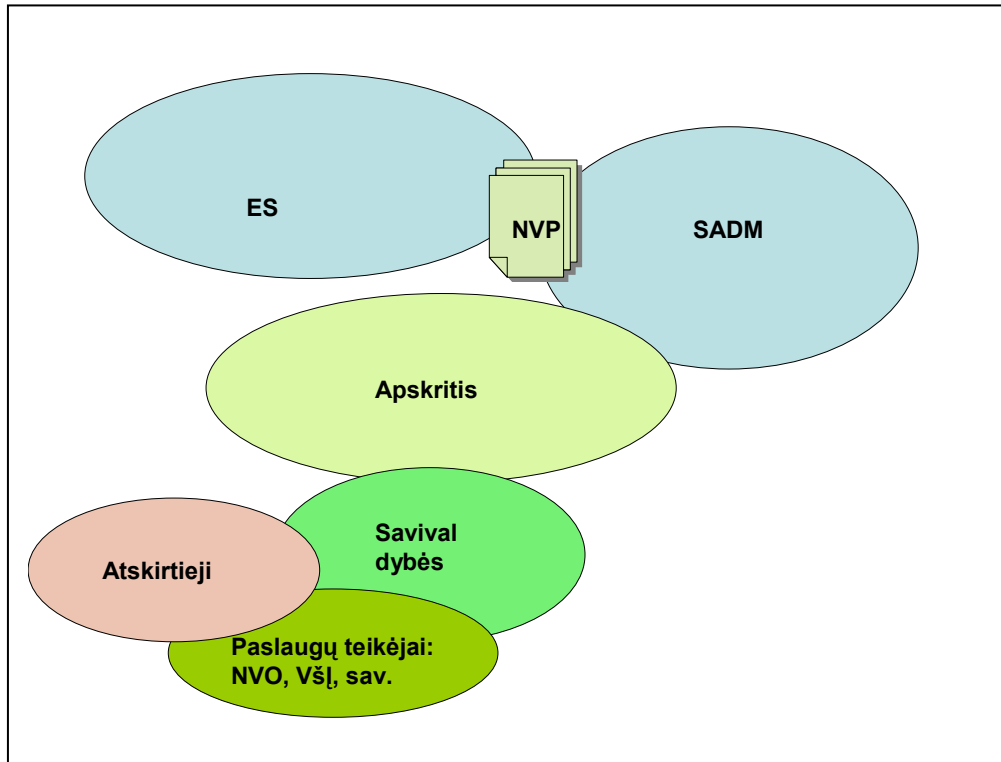
3.2.9. Remiamos labiausiai nepasiturinčias šeimas ir asmenis tiekiant maistą iš intervencinių atsargų.

Visos minėtos NVP priemonės nėra inicijuotos vien tik nacionalinio veiksmų plano, bet atspindi Lietuvos socialinės politikos nuostatas.

Nacionalinio veiksmų plano vaidmenį Alytaus rajone ir apskrityje galima būtų pailiustruoti žemiau pateikta schema:

NVP vaidmuo ir vieta Alytaus rajone dabartiniu metu

Su nacionaliniu veiksmų planu nėra susipažinę nei rajono atskirtieji, nei savivaldybių bei bendruomeninių paslaugų teikėjai. Nėra juo remiamasi ir savivaldybės socialinės paramos skyriaus veikloje. Viršuje įvardintos priemonės yra vykdomos kaip Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos ar savivaldybės socialinės politikos dalis ir nesiejamos su NVP.

Darbo grupės narių patirties ir informuotumo pagrindu galima teigti, kad šiuo metu NVP nuostatos yra tik Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos bei Europos komisijos veiklos rate ir nepasiekias žemesnių regioninių institucijų ir pačių atskirtųjų bei socialinių paslaugų teikėjų, kuriems jos ir yra skirtos. Todėl schemoje NVP yra aukščiausių institucijų lygmenyje.

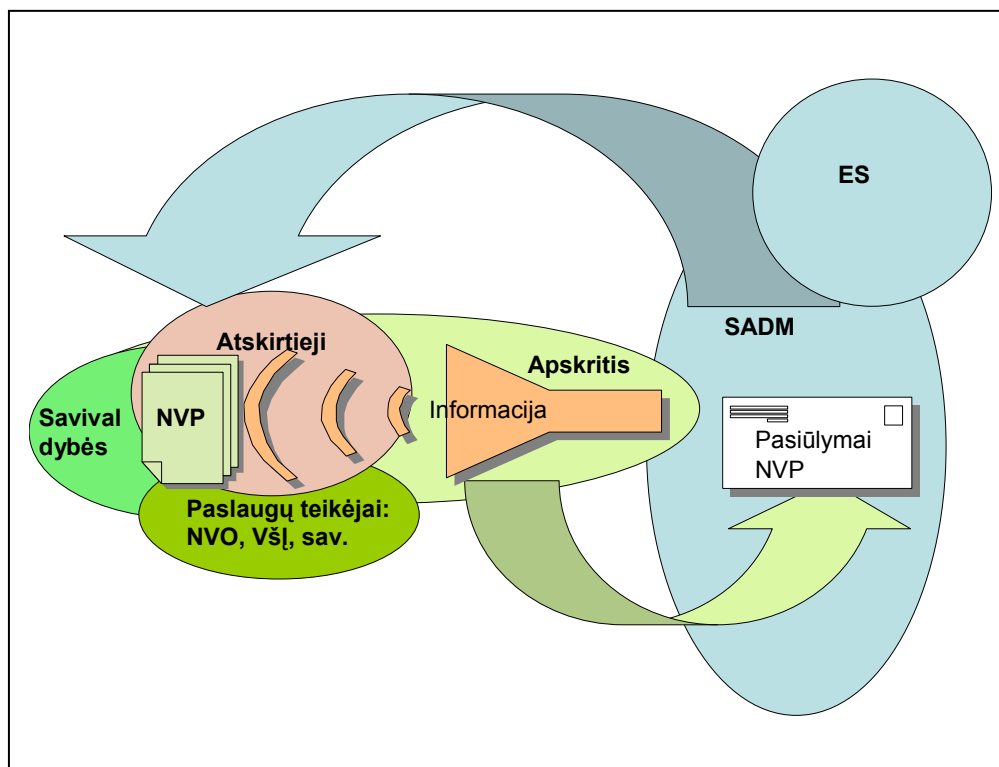
Atviro koordinavimo metodas rajone yra priimamas kaip rekomenduojama valdžios, tačiau praktiškai dar netaikoma naujovė.

Darbo grupė pageidauja ir siūlo NVP nuleisti iš aukščiausių socialinės politikos sferų žemyn iki šio dokumento tikrųjų adresatų: atskirtųjų ir pagalbą jiems teikiančių organizacijų ir siūlo suteikti jam aktualaus ir įgyvendinamo dokumento statusą. Pagrindinė priemonė kuri leistų tai padaryti – tai

visų suinteresuotų socialinių partnerių įtraukimas ir dalyvavimas NVP rengime, svarstyme ir įgyvendinime.

Todėl pageidaujamas NVP vieta ir vaidmuo pateikiama antrojoje schemoje

Pageidaujama NVP vieta ir vaidmuo

Antrojoje schemoje NVP tampa centriniu dokumentu regioninėje socialinės atskirties mažinimo politikoje. Siektina, kad prieš sudarant Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai ateinančio laikotarpio NVP apskrities administracija sutelktų savivaldybes ir visus suinteresuotus socialinius partnerius diskusijoms, kurių metu būtų suderintas ir pateiktas ministerijai įtrauktinų į NVP regioninių pasiūlymų ir galimų finansavimo šaltinių sąrašas. Ministerija atsižvelgdama į Lietuvos aktualijas ir Europos sąjungos keliamus prioritetus įtrauktų šiuos siūlymus į NVP. Parengtas planas per apskritis ir savivaldybes būtų viešinamas. Tokiu būdu NVP taptų veiklos gairėmis tiek savivaldybės socialinės paramos darbuotojams tiek ir bendruomeniniams ir nevyriausybiniais paslaugų teikėjams. Tokiu būdu, kaip parodyta antrojoje schemoje NVP sudarymas ir vykdymas taptų gyvai funkcionuojančiu mechanizmu, kuris turi tiesioginius ir grįžtamuosius ryšius tarp įvairių regioninių institucijų ir socialinių partnerių.

Darbo grupės pasiūlytos priemonės vaikų skurdui Alytaus rajone mažinti

1. Valdymo srityje:

a. Suteikti didesnę veiksmų ir sprendimų savarankiškumą seniūnijoms.

i. Seniūnijai – banko sąskaita ir kompiuteris su internetu.

2. Ekonomikos srityje:

- a. Vykdyti pilotinius (pavyzdinius) projektus. Pavyzdžiui sparčiai augant pieno poreikiui pasaulyje, rajone steigti galvijų ūkį (fermą) ir pieno perdirbimo centrą, kuriame dirbtų kaimo vietovių gyventojai. Ūkis galėtų būti pastatytas ir įrengtas valstybės ir savivaldybių lėšomis (pvz. dalyvaujant Alytaus raj. smulkaus ir vidutinio verslo vystymo fondas. Įrengus nuomos pagrindais atiduotas veiklos vykdytojui – operatoriui, kuriuo galėtų būti ūkininkų kooperatyvas. Kaimo turizmo plėtros skatinimui galima taikyti panašų mechanizmą.

3. Piniginės socialinės paramos tobulinimas:

a. Uždaviniai ministerijos lygiu:

- i. Didinti socialinių darbuotojų darbo efektyvumą sumažinant biurokratinę procedūrą ir skiriant sutaupyta laiką remiamų žmonių lankymams namuose ir kt. Šiuo tikslu mažinti socialinių darbuotojams turto ir pajamų tikrinimo procedūrų krūvį. (prailginti socialinių pašalpų skyrimo laikotarpį iki 6 mėn. reikalaujant pažymų apie pajamas tik už tris paskutinius (arba pašalpos gavėjo pasirinktus) mėnesius. Nereikalauti permokų skaičiavimo, nes jų susigrąžinimo kaštai gali viršyti atgautas sumas.
- ii. Socialinių pašalpų pinigus pervesti į elektronines mokėjimo korteles, kurių negalima būti naudoti alkoholio, tabako ir kt. svaigalų pirkimui.

b. Uždaviniai savivaldybės lygiu

- i. Padidinti ir panaikinti vienkartinės pašalpos, skiriamos iš savivaldybės biudžeto dydžio ribas. Jos turi būti skiriamos seniūnijų sprendimu. (Argumentas– geriau ištraukti bent vieną žmogų iš krizės negu menkomis išmokomis palikti daugelį problemose).
- ii. Sudaryti galimybę socialiniams darbuotojams susijungti internetiniu ryšiu su Sodra, nekilnojamo turto registru, kad gavėjams nereikėtų nešioti pažymų.
- iii. Pateikti informaciją ir ją platinti per seniūnijas apie ES paramos galimybes.

- iv. Plėsti bendradarbiavimą ir informacijos perdavimą tarp Socialinės paramos skyriaus ir seniūnijų, socialinių darbuotojų. Tam galima diegti ir plačiau naudoti internetinį ryšį.

c. Seniūnijos lygyje.

- i. Gyventojų informavimo apie paramos gavimo galimybes didinimas. Skelbimų lenta arba dalinami lankstinukai su informacija apie socialinę paramą.

4. Socialinių paslaugų plėtra.

a. Ministerijos lygyje

- i. Siekiant užtikrinti efektyvesnę moksleivių popamokinio ir vasaros užimtumo paslaugų finansavimą įsteigti užklausinės veiklos mokinio krepšelį, kurio veikimo principas būtų analogiškas mokinio krepšeliui, tačiau atitektų mokinių ugdymo paslaugas teikiančioms organizacijoms.
- ii. Kuo sparčiau parengti valstybės paramos būstui įsigyti ar išsinuomoti dokumentus, numatančius dalies nuomos mokesčio kompensavimą mažas pajamas turintiems asmenims (šeimoms), nuomojantiems būstą privačiame sektoriuje ir turintiems teisę į socialinį būstą. Taip pat numatyti galimybę pinigines socialines išmokas pakeisti nuomos kompensacijomis.

b. Savivaldybės lygyje

- i. Uždarytų pradinių mokymo skyrių pastatuose steigti, socialinių paslaugų centrus (dienos, dienos užimtumo, šeimos konsultavimo, moterų krizių ir kt. centrus). Šiuose centruose turėtų būti teikiamos ir mobilios paslaugos.
- ii. Pateikti smulkia informaciją apie savivaldybės remiamus ir atmestus projektus ir vertinimo kriterijus internete..
- iii. Pateikti ir platinti tarp seniūnijų informaciją apie galimą ES paramą

c. Seniūnijų ir parapijų lygyje

- i. Stiprinti šeimos instituciją, įvairiuose renginiuose, išskiriant visų šeimos narių vaidmenį ir autoritetą. Ypatingą dėmesį skirti tėvo autoriteto kėlimui. Renginiai gali būti tapatinami su šventėmis, pvz. Kalėdomis, rugsėjo pirmąją, ir kt.).
- ii. Seniūnijos žmonių geros patirties ir gerų pavyzdžių viešinimas
- iii. Gyventojų savitarpio labdaros ir paramos skatinimas.

5. Žalingų įpročių ir smurto ir prevencija.

d. Ministerijos lygyje

- i. Motyvuoti policijos pareigūnus išaiškinti ir bausti pagal įstatymus pilstuko ir naminės degtinės gamintojus ir platintojus. Tai galima padaryti dalį sumokėtos baudos skiriant sulaikiusiems ir išaiškinusiems pareigūnams.
- ii. Griežtinti prekybos alkoholiu taisykles.
- iii. Plėsti išblaivinimo paslaugas
- iv. Steigti vyrų krizių centrus, kuriuose būtų sudarytos sąlygos smurtaujanti šeimoms narių atskirti nuo šeimos. Taip pat įteisinti žalos atlyginimą aukai darbais arba pinigine kompensacija, kuri gali būti švelninama, jeigu smurtaujantysis praeina psichologinės konsultacijos kursą.

5. Gerosios praktikos pavyzdžiai.

Naujos darbo biržos paslaugos

Alytaus darbo biržos direktoriaus Regimanto Mačiulio teigimu birželį Alytaus rajono teritorijoje buvo užregistruota 109 laisvos darbo vietos. Tą patį mėnesį darbo biržoje 103 darbo ieškantys asmenys.

Šių metų pradžioje ėmėms teikti naują paslaugą. Darbo biržos specialistė vieną kartą per mėnesį vyksta į seniūnijas ir jose priima darbo paieška suinteresuotuosius asmenis.

Seniūnijose iškabinti darbuotojos atvykimo grafikai. Taip mes siekiame priartinti savo paslaugas prie kaimo, papildomai pritraukiant darbo jėgas į laisvas darbo vietas, kurių Alytaus mieste ir rajone yra daugiau, kaip tūkstantis. Kaimo vietovėse dar yra pasyvių žmonių dėl vienokių ar kitokių priežasčių pasitraukusių iš darbo biržos. Turime sudarę sutartis su kaimo bibliotekomis, kad darbo ieškantys žmonės turėtų prieigos taškus naudotis kompiuteriais, galėtų naudotis Lietuvos darbo biržos svetaine ir gauti būtina informacija apie laisvas darbo vietas' – kalbėjo R.Mačiulis.

Direktorius paklaustas, kodėl esant laisvų darbo vietų, kaimo žmonės nedirba, aiškino :

'Daug kaimo gyventojų dirba savo namų ūkiuose, nemotyvuoti įsidarbinti arba persikvalifikuoti. Šios nemotyvacijos priežastys – nepakankamai patrauklios darbo vietos, atlyginimo dydis, pamainingumas. O bene sudėtingiausia susisiekimo problema, nes pagal siūlomą darbo užmokestį kelionės išlaidos yra per didelės. Nors iš didesnių gyvenviečių, jeigu atsirastų daugiau norinčių dirbti, darbdaviai pasirenge vežioti. Deja, jeigu į darbą važinėti žmonėms labiau apsimoka dirbti Vilniuje arba Kaune.

Ištrauka iš 'Alytaus naujienų' O.Pliuščiauskienės straipsnio.

Bendrų pastangų dėka galima pasiekti gerų rezultatų.

Dienos centro darbuotojos pasakojimas. Išsiskyrusia trijų vaikų motiną, kurios smurtaujantis vyras dažnai persekiodavo, darbdavys- ūkininkas atleido iš darbo. Blogiausia šioje situacijoje buvo tai, kad moteris su vaikais gyveno ūkininkui priklausančių dirbtuvių patalpose. Netekusi darbo moteris neteko ir gyvenamosios vietos. Moteris nebuvo iškeldinta iš būsto dienos centro darbuotojoms padedant ir pasiremiant įstatymo straipsniu, kad šeimos su mažamečiais vaikais šaltuoju laikotarpiu negali būti iškeldintos iš būsto iki balandžio 15d.

Tik komandinio darbo dėka šią šeimą pavyko pakilti iš nevilties: savivaldybė skyrė gyvenamąjį būstą kitame rajono gale, NVO dėka šeima persikraustė į jį, apsirūpino būtiniausiais daiktais, seniūnijos gero žodžio ir iniciatyvos dėka, moteris įsidarbino naujoje vietovėje. Šiandien ši šeima džiaugiasi gyvendama erdviame bute.

Verslo plėtra kaime

„Jundos stalių gaminių“ bendrovės direktoriaus interviu „Alytaus naujienoms“. 2007-08-18.

„Aš labai džiaugiuosi, kad 2000 metais priėmiau sprendimą įmonę iškelti iš Alytaus į Vaisodžių kaimą. Tuomet ir patalpos ir žemė bei jos nuoma buvo pigesnės. Dar ir dabar aplinkiniuose kaimuose yra darbo jėgos. Žmonės lenda iš savo mažų ir nepelningų namų ūkių. Vietos gyventojams įsidarbinti teikiame prioritetą, bet priimame tik sugebančius fiziškai gamyboje dirbti, sutinkančius persikvalifikuoti. Dažniausiai aplinkinių kaimų gyventojai neturi mūsų bendrovei reikalingos stalių staklininkų kvalifikacijos.

Šioje įmonėje, įsikūrusioje 10 kilometrų nuo Alytaus, dirbama dviem pamainomis. Iš viso triūšia 60 žmonių. Maždaug 25 procentai iš aplinkinių kaimų. Kiti bendrovės transportu vežami iš Alytaus.

Priedai

Nacionalinio veikslių plano priemonės vaikų skurdui mažinti

Vaikų skurdo įveikimo pagrindiniai uždaviniai. Iš pateiktos analizės aišku, kad būtina veikti dviem tarpusavyje susijusiomis kryptimis:

3.1. Vaikų skurdo ir socialinės atskirties įveikimo. Tai priemonės, kurios turės būti nukreiptos tiesiogiai į vaikus, patekusius į skurdą ir socialinę atskirtį, taip pat prevencinės tiesiogiai vaikams adresuojamos priemonės;

3.2. Paramos šeimai. Tai priemonės, kurios turėtų vykdyti prevenciją, kad šeimos nepatektų į socialinės rizikos šeimų grupę, taip pat padėtų jau patekusioms į šią grupę šeimoms iš jos išeiti.

Vaikų skurdo ir jų socialinės atskirties įveikimo priemonės:

3.1.1. Užtikrinti kompleksinių paslaugų (ikimokyklinio ugdymo, dienos užimtumo, sveikatos ir socialinių, šeimos konsultavimo) prieinamumą visiems vaikams pagal šeimos gyvenamąją vietą, ypatingą dėmesį atkreipiant į kaimo vietoves ir ikimokyklinio amžiaus vaikus. Parengti nacionalinę programą, skirtą kompleksinei pagalbai tėvams, iki ir po vaiko gimimo ir kol vaikas pradės lankyti mokyklą. Programa bus rengiama įgyvendinant patvirtintą Vaiko gerovės politikos strategiją.

3.1.2. Vykdyti Nacionalinę vaikų dienos centrų programą (pradėta 2002 m.), kurios tikslas – skatinti nestacionarių vaikų dienos centrų kūrimąsi bendruomenėse kur sudaromos sąlygos vaikams iš socialinės rizikos šeimų gauti papildomas ugdymo bei socialinių įgūdžių lavinimo paslaugas, sudaryti galimybes tėvams atvykti į šiuos centrus neformaliai švietimui, ypatingas dėmesys yra skiriamas šių centrų plėtrai kaimo vietovėse.

3.1.3. Finansuojant jaunimo ir jaunimo organizacijų iniciatyvas, prioritetą teikti socialiai pažeidžiamo jaunimo inicijuotiems ar jiems skirtiems projektams.

3.1.4. Vykdyti valstybinę Našlaičių ir tėvų globos netekusių vaikų rėmimo ir integracijos į visuomenę 2005-2008 m. programą, kurioje pagrindinis dėmesys yra skiriamas vaikų, gyvenančių globos institucijose pasirengimo savarankiškam gyvenimui ugdymui ir vaiko poreikius atitinkančių gyvenimo sąlygų sukūrimui.

3.1.5. Parengti Vaiko globos (rūpybos) sistemos reorganizavimo strategiją ir jos įgyvendinimo priemonių planą, įtvirtinant vaiko globos (rūpybos) šeimoje prioritetą ir institucinės vaikų globos (rūpybos) sistemos pertvarkymo priemones, kurių tikslas – paslaugų vaikams decentralizavimas. Tai siejama su valstybinės vaikų institucinės globos sistemos pertvarka ir socialinių paslaugų šeimai ir vaikui plėtra savivaldybėse bei priemonėmis, orientuotomis į darbą su socialinės rizikos šeimomis auginančiomis vaikais.

3.1.6. Aprūpinti mokinius iš mažas pajamas gaunančių šeimų mokinio reikmenimis prieš prasidedant mokslo metams.

3.1.7. Teikti mokiniams iš mažas pajamas gaunančių šeimų nemokamą maitinimą mokyklose. Padidinti vienam mokiniui nemokamam maitinimui skiriamų valstybės biudžeto lėšų dydį. Mokinius iš mažas pajamas gaunančių šeimų nemokamai maitinti vasaros atostogų metu mokyklose organizuojamose dieninėse stovyklose.

3.1.8. Palaipsniui pereiti prie išmokų mokėjimo kiekvienam vaikui iki 18 metų arba vyresniam, kol jis mokosi dieninėje bendrojo lavinimo mokykloje.

Paramos šeimai priemonės:

3.2.1. Užtikrinti, kad visi, kurie neturi pakankamai lėšų pragyventi ir dėl objektyvių priežasčių negali jų gauti savo pastangomis, gautų paramą minimaliems poreikiams patenkinti, tačiau parama neskatintų vengti darbo; padidinti būsto šildymo išlaidų kompensacijas; suteikti teisę gauti piniginę socialinę paramą didesniai nepasiturinčių asmenų skaičiui.

3.2.2. Suteikti teisę savivaldybėms iki 2 proc. socialinei paramai skirtų valstybės biudžeto

lėšų panaudoti nepasiturintiems gyventojams remti savivaldybės sprendimu.

3.2.3. Užtikrinti valstybės skiriamų išmokų socialinės rizikos šeimų vaikams panaudojimą jų poreikiams. Teisiškai reglamentuoti išmokų teikimo nepinigine forma būdus socialinės rizikos šeimoms, gaunančioms piniginę socialinę paramą.

3.2.4. Parengti ir patvirtinti Lietuvos Respublikos piniginės socialinės paramos mažas pajamas gaunančioms šeimoms (vieniems gyvenantiems asmenims) įstatymo poįstatyminių teisės aktų pakeitimus.

3.2.5. Parengti ir Lietuvos Respublikos Vyriausybei pateikti Socialinio būsto fondo plėtros trimetę programą.

3.2.6. Parengti Lietuvos Respublikos valstybės paramos būstui įsigyti ar išsinuomoti bei daugiabučiams namams modernizuoti įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymo projektą – numatyti dalies nuomos mokesčio kompensavimą mažas pajamas turintiems asmenims (šeimoms), nuomojantiems būstą privačiame sektoriuje ir turintiems teisę į socialinį būstą.

3.2.7. Valstybiniu lygiu nuosekliai, kompleksiskai, sistemingai mažinti smurtą prieš moteris šeimoje. Parengti Valstybinę smurto prieš moteris mažinimo strategiją ir jos įgyvendinimo priemonių planą, kuris bus pradėtas įgyvendinti nuo 2007 m. pradžios.

3.2.8. Didinti socialinio draudimo išmokas, kurios padidintų tėvų pajamas ar jų socialines garantijas auginant vaikus, o taip pat valstybės paramą netekusiems maitintojo vaikams:

3.2.8.1. padidinti išmokų tėvams, auginantiems vaikus iki vienerių metų, dydžius (jų apskaičiavimui taikomus procentus). Išmokų padidinimas paskatintų ir vyrus imti tėvystės atostogas ir auginti vaiką namuose, o tai leistų moterims, tapusioms motinomis, nenutraukti savo darbo karjeros tinkamai suderinant ją ir vaiko auginimo pareigas;

3.2.8.2. didinti valstybinėms socialinio draudimo našlaičių pensijoms skaičiuoti taikomus procentus;

3.2.8.3. padidinti nedirbančių tėvų, auginančių vaikus iki trejų metų amžiaus, pensijų garantijas, valstybės biudžeto lėšomis draudžiant vieną iš tėvų arba globėją, ir mokant už juos pensijų socialinio draudimo įmokas nuo minimalios mėnesinės algos;

3.2.8.4. remti šeimas, praplečiant socialinio draudimo išmokos apdraustajam mirus dėl nelaimingo atsitikimo darbe ar profesinės ligos gavėjų ratą.

3.2.9. Remti labiausiai nepasiturinčias šeimas ir asmenis tiekiant maistą iš intervencinių atsargų.